

Od soumraku do úsvitu (Válka skončila, můžeme zapomenout?)

17.6.1946, Dánsko

„Hansi!“ zvolal známý hlas někde blízko. Zarazil se, ruka se zbraní na půli cesty k jeho spánku zamrzla v pohybu a celé jeho tělo ztěžklo, jako by se změnilo v kámen. Nereagoval, na několik málo vteřin přestal i dýchat. Postával na louce, přešlapoval z nohy na nohu, pozoroval nedaleký les a v záři zapadajícího slunce se chystal ukončit svoje utrpení. Vzpomínky, noční můry a všechny myšlenky, které na něj v posledních týdnech útočily, měly jedno společné téma. Válka. Všechno, co zažil, ho teď dohánělo a ničilo. Už dál nemohl, neměl dostatek sil na další den.

„Hansi,“ ozvalo se znovu o poznání tišeji, avšak naléhavost v hlase se jevila hmatatelnější. Ruku, v níž třímal malý revolver, zase stáhl, volně ji svěsil podél těla a zbraň upustil na zem. Zaznamenal hlasité kroky, dopadající na zoranou hlínu a rychle se blížící k jeho zdeptané maličkosti. Silné ruce ho chytily kolem pasu a on si najednou připadal, jako by ztratil pevnou půdu pod nohama. Jediné, co ho na nich drželo, byly právě ony ruce.

„Hansi.“ Třetí vyslovení jeho jména, tentokrát pouhým šeptem. Nohy vypověděly službu, cizí ruce jeho tělo neudržely a celý roztřesený se i on, po vzoru zbraně, sesunul na kolena. Vlastními zesláblými dlaněmi se zapřel, aby měl alespoň částečnou oporu. Mělce, rychle dýchal. Nabíral vzduch do plic, jako by ho potřeboval mnohem více, než dostával. Muž, jenž stál ještě před chvílí za ním, ho spěšně obešel a klekl si před něj. Vzal jeho mrtvolně bílý obličej do svých hřejivých dlaní a donutil ho tak zvednout hlavu. Modré, slzami zalité oči se setkaly s čokoládově hnědýma. Šok, který se v nich zrcadlil, neuměl popsat. Nemohl říct vůbec nic, nenacházel hlas. Místo toho svoji pozornost opět zaměřil na hlínu. Pozoroval neurčitý bod na zemi pod ním a snažil se uklidnit splašený tok myšlenek.

Svoje vlastní ruce, které až doteď spočívaly někde u jeho kolen, s obtížemi zvedl. Vyhledal jimi svalnatá ramena, nacházející se zhruba v úrovni jeho obličejce, zmapoval je prsty, až se dostal někam k lopatkám. Třásl se. Pevně ho objal, přitiskl se k němu, jako by se ten muž stal posledním záchranným bodem v celém vesmíru. Kdyby se ho pustil, ocitl by se znovu na místě, které mu vzalo skoro všechno.

Vybavilo se mu zase, naprosto bez varování. Ve své mysli se opět ocitl v odporné dřevěné budově, jejíž jediné vybavení tvořily narychlo zkonstruované dřevěné palandy. Zatmělo se mu před očima, než se objevil nejasný jakoby mlhou zastřený obraz.

Když se tam tehdy probudil, sledovalo ho několik desítek párů očí. Upíraly se na něj plné strachu, nervozity a nekončícího utrpení. Okolí těžklo pod všudypřítomným pachem smrti. Z mírného omámení, způsobeného několika ranami do hlavy, se tak velice rychle probрал. Podlamovala se mu kolena, šokem se téměř nemohl hýbat. Slyšel o koncentračních táborech spoustu věcí, takže dobře věděl, co ho pravděpodobně v následujících dnech čeká.

Roztřesenou rukou se natáhl po nejbližší palandě, opřel se o ni a snažil se najít ztracený dech. Někdo ho podepřel, ačkoliv se zdálo, že ten člověk nemá sílu ani na udržení vlastního těla. Kostnaté ruce s vystouplými klouby mu pomohly dojít až ke dřevěnému lůžku a trochu bojácně se posadit. Palanda zavržala, jako by se snad měla každou chvíli rozpadnout, přesto pevně držela.

Následující dny přinesly mnohé, ale nic z toho, co slyšel, když ještě pracoval pro Heydricha, ho nemohlo připravit na realitu. Lidé neustále umírali. Mnohem častěji jejich předčasný skon zapříčinily jiné důvody než plynové komory, jako naprosté vyčerpání, hlad a rozmary dozorců, kteří neměli problém se zastřením vězně, pokud se jim nějak znelíbil.

Nebylo zas tak těžké se dozorcům znelíbit. Stačila pomalejší chůze či ztráta rovnováhy, po níž přišel v lepším případě výprask, však mnohem častěji takto provinění vězni končili na šibenici nebo s prostřelenou lebkou. Transporty přijížděly v nepravidelných intervalech. Mnohokrát se stávalo, že se pár týdnů neobjevil žádný nový vězeň, někdy před branami tábora zastavilo denně i několik desítek vagónů, určených pro přepravu dobytka, kde se teď tísnila spousta nevinných lidí.

Hans se snažil na sebe příliš neupozorňovat, což se mu víceméně dařilo, i přes růžové trojúhelníky našité na levé straně košile a pravé nohavici kalhot, které jasně ukazovaly, co je zač. Brzy ráno vstal, vypil přiděl odporně hořké tekutiny, kterou káповé oddílů naivně nazývali káva, nastoupil na Appellplatz, vyslechl si několik ponižujících urážek, přečkal velmi pečlivě sčítání vězňů a odebral se do práce. K obědu, pokud to tak mohl nazývat, snědl půl litru ne zrovna chutné napodobeniny polévky, potom další práce. Večer opětovné sčítání, směšně malý kus chleba a tmavá tekutina, tatáž jako ráno. Sem tam schytl pár tvrdých ran od dozorců, ale oproti jiným nešťastníkům na tom byl stále ještě dobře.

Zarážela ho pouze jediná skutečnost. Fakt, že nikde na svém těle nemá vytetované číslo, ho vyvedl z míry, ale později byl za tuto nepravděpodobnou chybu nacistů opravdu rád. Pruhané oblečení, které vyfasoval, na něm začínalo víc a víc plandat, jak týdny a měsíce ubíhaly. Přišla zima a s ní stále častější úmrtí. Pokud mohl soudit, nejlepším ročním obdobím byl podzim. Dřevěné baráky se nepřehřívaly pod nápořem pálivých slunečních paprsků letního dne, vzduch nemrzl jako v zimní noc. Avšak když se jednoho prosincového dne unavení vězni vraceli z práce a uviděli první sněhové vločky, jak se líně snáší k zemi, věděli, že je čekají ještě mnohem krutější dny, než doteď zažili.

Z tábora a nebezpečí smrti ho dostala úplná náhoda. Jeho pes, který přijel právě na začátku děsivě vyhlížejícího prosince 1943 s novým dozorcem, jeho dávným přítelem, ho poznal hned. Vděčil jim za svůj život, když ho velmi nebezpečnou lstí dostali do řad dozorců. Několik dní, kdy jim jejich šílený plán nějakou záhadou procházel, skončilo, když prokoukl jejich záměr jeden z esesmanů. Hans, který jasně věděl, že musí jednat, byl nucen toho dozorce zastřelit, aby si zachránil vlastní život. Co začala tvrdá práce a hlad, dokončil tento čin. Jeho psychika se zhroutila jako domeček z karet. Musel co nejdřív vypadnout, což po pár dnech plánování se svým přítelem a psem udělal.

Útěk z tábora doprovázel strach z odhalení. Odjeli v nákladáku, na jehož korbě stály vratce naskládané dřevěné desky. A pod deskami se schovávali tři podchlazení a nemocní vězni, které se rozhodli vzít s sebou. Hans, v té době prodávající těžkou chřipku, prakticky celou cestu do Německa prospal. V Německu, pod ochranou známých, nakonec všichni ve zdraví přečkali do konce války. Nikdy potom nedokázal odpovědět na otázku, jak se jim útěk vlastně podařil. Vždy odpovídal stejně, že za to vděčí Freddiemu, svému věrnému čtyřnohému příteli.

Všechny zastřené obrázky zmizely, když zatřásl hlavou. Tak moc chtěl zapomenout.

„Jirko,“ dostal ze sebe nakřáplým, sotva slyšitelným hlasem. „Já už takhle dál nemůžu.“ Hned na to se znovu rozvzlykal. Nepouštěl ho, jenom doufal, že ho konečně nechá osvobodit sebe sama ze sevření traumatu z války.

„Nenechám tě to udělat. Hansi, já ti rozumím. Víím, jak ti musí být, když si na to vzpomeneš, ale musíš žít dál. Prosím, potřebuju tě,“ vydechl, ačkoliv si nedokázal představit sebe na jeho místě. Pravděpodobně by všechno zabalil hned, jak by se dozvěděl, že ho zavřeli do tábora smrti.

„Když jsem dělal pro Heydricha, lhal jsem mu snad pokaždé, když se na něco zeptal. Neřekl jsem mu, že Čechům přiznávám víc jídla, že je nechávám být. Chodil jsem na hlídky,

aby ti pitomci jen tak někoho nezastřelili. Neřekl jsem mu o odboji, o tobě. Po jeho smrti na to přišli. Nutili mě zabít. Když jsem to neudělal, odhodili mě jako kus hadru někde, kde jsem měl zemřít. Richard mě zachránil, ale za jakou cenu? Musel jsem zabít několik lidí, abych byl teď tady. A co jsem? Jen troska, co ti akorát přidává starosti,“ dokončil monolog, snažíc se znít přesvědčivě. *Třeba, pomyslel si, tě to nechá udělat. Jsi jen zátěž, kterou si nezaslouží.*

Další mlhavý střípek vzpomínek, tentokrát ještě z časů, kdy nosil hodnost Gruppenführer.

Stál před těžkými dubovými dveřmi a čekal na vyzvání k příchodu. Když dostal povolení, pomalu vzal za kliku. Vstoupil. Kancelář nevypadala nějak honosně. Jediný nábytek tvořil masivní tmavý stůl, židle a pár skříněk s dokumenty. Na stole ležel psací stroj, lampa a několik papírů, zřejmě s rozsudky smrti. Oklepal se. U jediného okna postával muž, ruce za zády a postavení pravého vojáka.

„Jsem opravdu potěšen, že jste přišel tak rychle,“ promluvil ledovým hlasem a otočil se. Hansovi přeběhl po zádech mráz, když se jeho pohled setkal s druhým. Chladné modré oči mu hleděly až do duše a on si uvědomoval, že pokud chce zase lhat, bude se muset soustředit víc. Maska klidu na jeho obličej se tvářila přesvědčivě. Pozdravil. Změřil si svého nadřízeného pohledem. Velmi světlé vlasy měl pečlivě upravené pomádou, aby ani jeden jediný maličký pramínek nenarušoval jeho dokonalou vizáž. Árijské vzezření jen doplňovala nebojácná, možná až příliš sebevědomá povaha a bojovné, rovné držení těla.

Heydrich si odkašlal a pokračoval: „Koluji o vás poněkud zlé pomluvy, Herr Adler. Několik vašich podřízených hlásilo, že vás viděli v přátelském rozhovoru s nějakým Čechem. Víte, že musím dbát na dobrou pověst německého národa, tím spíš mužů ve vašem postavení. Rád bych od vás slyšel nějaké uspokojivé vysvětlení.“ Ostrý pohled si ho prohlézel a majitel těch děsivých očí možná i zvažoval, jestli ho nezastřelit hned na místě. Hanse polil studený pot a měl co dělat, aby skryl třesoucí se ruce. Hlavně, opakoval si v duchu stále dokola, aby se nic nedozvěděl. Nesmí se o nás nic dozvědět.

„Chtěl jste,“ začal, rozhodnutý vymýšlet vhodnou výmluvu za pochodu, „abych zjistil něco o odboji. Ten kluk o něm pravděpodobně něco ví, tak jsem usoudil, že by bylo vhodné z něj dostat nějaké informace,“ shrnul všechno, co ho napadlo, do pár smysluplných vět.

„Nebylo by rozumnější ho prostě zatknout a vyslechnout zde?“ navrhl Heydrich pro něj mnohem pohodlnější a rychlejší řešení. Jistě, že by ho raději mučil, než aby poslouchal řeči o přátelství mezi svým podřízeným a nějakým podřadným Čechem.

„Pane, omlouvám se, ale nemohu souhlasit,“ odvážil se Hans k námitce. „Vždyť víte, že lidé napojení na odboj nic neřeknou. Gestapo už jich zatklo spoustu, ale čím tvrdší způsoby výslechu použili vaši podřízení, tím méně toho řekli. Myslím, že předstírané přátelství je lepší způsob, určitě mi brzy něco řekne, jsem si jistý.“ Při představě výslechů ve stylu gestapa se mu udělalo mírně nevolno. Báł se nesouhlasit s Heydrichem, skoro nikdo se neodvažoval protiřecit jeho návrhům, přesto musel, aby ochránil odbojáře, kterého přese všechny překážky a zákony miloval. Prostorem se rozhostilo nepříjemné ticho.

„Dobrá,“ svolil nakonec Heydrich, ačkoliv jeho podtón napovídal, že to nedělá rád. „Chci mít podrobnou zprávu o odboji co nejdříve. Můžete jít.“ Hans si oddechł a s tichým rozloučením opustil kancelář. Už tehdy věděl, že parašutisté z Anglie připravují atentát. Mohl se pouze modlit, aby vše vyšlo podle plánu.

Vzpomínka pocházela z pětadvacátého května 1942. A hned následovala další. Nevnímal reálný, současný svět, ztrácel se v minulosti znovu a znovu. Bylo to jako sen, ze kterého se nemohl probudit.

„Zabij ji!“ křikl někdo. Klečela před ním mladá žena, jeho kamarádka, vlasy spleené mastnotou a krví a obličej plný modřin. Oči bez jediné emoce upírala někam do prázdna a čekala na výstřel. Hans si byl jistý, že ti muži ví většinu nebo možná i všechno nejen o jeho lhaní Heydrichovi, ale i o jeho vztahu s českým vojákem. Zabít ji byla možná poslední šance, jak se z toho dostat a získat zpět svoje postavení.

Zavrtěl hlavou, nemohl to udělat. Zbraň upustil na zem a odvrátil hlavu. Posměšný tón se znovu ozval. „Věděl jsem to. Jsi zrádce říše, obyčejný zrádce!“ rozkřikl se příslušník gestapa a rozmáchl se pěstí proti jeho tváři takovou silou, že druhou facku chytil o zed' vedle sebe. Potom už jen bezmocně sledoval, jak se jiný voják natahuje k pouzdru u pasu, vytahuje revolver a míří na ženu. Ohlušující výstřel ho donutil k výkřiku, ale bylo pozdě. Žena se sesunula mrtvá na dlažbu, z hlavy jí tekla krev. Poslední, co zaznamenal, než se jeho svět ztratil v temnotě, byla silná rána do zátylku. Potom se probral až v jedné z budov koncentračního tábora.

V duchu zaklel, udeřil pěstí do vlastního čela a zhluboka oddechoval. Pozoroval okolí, nedaleké stromy a obydlí ztrácející se v šeru letní noci, svůj domov. Jak nad tím vším přemýšlel, cítil se hůře. Žaludek se mu svíral v bolestivých křečích, v hlavě vířil nespočet myšlenek, každá skrývala spoustu nevyřčeného a děsivého. Bojoval sám se sebou, s touhou sáhnout po zbrani a dotáhnout do konce to, o čem už několik týdnů neustále přemýšlel. Zbavit sám sebe trápení, všem okolo ulehčit život. Viděl svoji existenci jako pouhou přítěž. Téměř každou noc se budil, v nepravidelných intervalech sebou trhal a každé vytřeštění očí do tmy pokoje doprovázelo plno slz. Před sebou viděl mrtvé přátele i nepřátele, známé i cizí obličej se zavřenýma očima a mezi nimi živé, se smíchem hledící na ubožáky. Jejich posměšné výrazy se mu zabodávaly do duše a podporovaly jeho pochmurné myšlenky.

„Ne,“ zněla jednoduchá odpověď na všechny prosby o milosrdnou náruč smrti, vyřčené i nevyřčené. Znovu ho jemným pohybem svých vlastních dlaní donutil k očnímu kontaktu. „Poslouchej, musel jsi to všechno udělat. Zachránil jsi moji sestru, za to ti budu vděčný do konce života, zachránil jsi spoustu dalších lidí. Ale pro mě je nejdůležitější, že jsi přežil ty. Pochop, bez tebe můj život prostě nemá smysl. Přísahám, že udělám všechno, co bude v mých silách, aby ses z toho dostal. Pomůžu ti, dobře? Jen mě neopouštěj.“

Hans se na chvíli odtáhl, jen aby si lehl a hlavu položil do Jirkova klína. Jeho přítomnost poskytovala alespoň částečné uklidnění. U nejbližší chalupy, jejich společného obydlí, zaslechli štěknutí, než nižší plot u zahrady mrštně přeskočil mladý německý ovčák. Rozběhl se k nim. Snad tušil, že jeho upřímný psí pohled, jenž spolehlivě uklidní a léčí šrámy na duši, oba zoufale potřebují. Uvelebil se vedle nich, hlavou strčil do Hansovy levé ruky a vyžádal si drbání za ušima. Hans se zhluboka nadechl. Chvilku přemýšlel. Slova, která byla právě pronesena, na něj zapůsobila více, než očekával. Oba obětovali mnohé, aby se zase shledali, jenže ten hlásek, který mu říkal, že je pro Jirku pouhou přítěží, stále převládal.

„Nedokážu s tou vinou žít. Zkus pochopit, že s tím, co jsem viděl, co jsem zažil a udělal, to zkrátka nejde. Nezvládnou to,“ zamumlal v posledním zoufalém pokusu přesvědčit Jirku, že smrt pro něj bude nejlepším řešením.

„Zvládneš. Asi to bude trvat dlouho, ale jednou se přes to všechno dostaneš,“ řekl prakticky totéž, co už několikrát. „A já budu s tebou. Víš, že se máš na koho obrátit. Máš mě a Freddieho, máš spoustu přátel. Máš tolik důvodů žít, tak se, prosím, nevzdávej. Nemůžu tě nutit, ale rád bych, abys věděl, že nejsi sám,“ dodal, když se jejich oči zase setkaly. V Hansových se objevil náznak odhodlání, v těch Jirkových se zrcadlila prosba.

Vteřiny ticha se měnily v minuty, jejich pohledy se opět rozdělily, ale oba mysleli na totéž.

„Mám strach,“ poznamenal, nepřestáváje drbat psa a upírat pohled na oblohu, kde se zatím začaly objevovat první hvězdy. „Co když už se z toho nikdy nedostanu? Víš, ty noční můry a vzpomínky. Pořád se mi to vrací. Nevím, jestli někdy překousnu, že jsem zabil ty lidi. Já vím, že nebýt toho, nezachránili bychom se, ale jakoukoliv povahu měli, pořád to byli lidi. Mám pocit, že jsem se tím snížil na jejich úroveň,“ nastínil svůj názor na věc, „a já nechtěl být jako oni. Nenáviděl jsem je, nenáviděl jsem jejich nápady, jejich ideje. Žádný člověk není méněcenný.“

„Máš pravdu,“ souhlasil Jirka, „zemřelo spoustu lidí, kteří si to nezasloužili, ale nesmíš nad tím přemýšlet takhle. Zachránil jsi jich mnohem víc, než si myslíš. Jen jste se bránili, prostě jste museli střílet.“ Snažil se ho ujistit o správnosti jeho konání.

„Asi jo. Možná, že to jednou přejde, když mi pomůžeš. Ale jedno vím jistě, nikdy na ty hrůzy nezapomenu.“

„Já taky ne, ale kdyby lidé zapomněli, nikdy se nepoučí. Měli bychom pamatovat na všechny, kteří neměli to štěstí a nepřežili, a měli bychom si uvědomit, že by byla obrovská chyba dopustit, aby se historie opakovala. Nesmíme zapomenout.“

Z louky na kopci za chalupou, na které zrovna seděli, měli opravdu nádherný výhled na malinkou dánskou vesničku, kam po válce emigrovali. Příjemní sousedé, všude nádherný klid a plno zvířat, to všechno tvořilo přímo dokonalou součást života. Pouze vzpomínky na válku narušovaly jeho chod, ale jak se říká, čas vyléčí všechny rány, hlavně ty na duši. A když se k času ještě přidá milující partner, přátelé a pes s kouzelně léčivým pohledem, ztratí se všechno to negativní někde v zapomnění. Jedna červnová noc, jeden kulatý měsíc na hvězdami posetém nebi a přítomnost někoho, komu může opravdu důvěřovat, tak málo dokáže změnit mnohé. Vyléčit trauma, vyléčit duši. Zapomenout nelze, ale začít žít lépe, pokud se nabízí tato možnost, přece jenom ano. Jedinou vizi lepších zítřků představoval Jirka.

Nezabil se, nikdy neoplýval odvahou dotáhnout svoje plány do konce, přestože po tom tolik toužil. Nechtěl ho zranit, nechtěl mu svým skolem ublížit a nechtěl ho nechat samotného. Tak dlouho se hledali a Hans si nedokázal ani představit, že by se kvůli němu jejich cesty znovu rozdělily. Sledoval jeho uvolněný výraz, jemnou vrásku na čele, tmavé vlasy, rozčuchané slabým letním větrem, a ty nejpříjemnější oči, které kdy u člověka spatřil. Znovu mu připomněl, že nějaký důvod pro život se najde vždy. Dánsko představovalo tlustou čáru za minulostí, nikde jim nehrozilo nebezpečí, ať už ze strany vojáků, úředníků nebo zákonů.

Setrvali na louce celou noc. I beze slov si sdělili mnohé. Stejně jako se po válce objevil mír, i soumrak včerejšího dne se ztratil v zapomnění a objevil se úsvit, věštící začátek nového, mnohem lepšího života. A možná i proto ten nejhezčí úsvit, kterého kdy byli svědky.

Autor: Aneta Košťálová

Kategorie: 2. kategorie literární soutěže – studenti SŠ, SOU a odpovídajících ročníků
víceletých gymnázií

Vedoucí pedagog: PhDr. Martina Kalčíková